

Frå: Eystein Skjerve (2014): Veterinærens deprofesjonalisering:
Frå viktig yrkesinntekt til lydlig bakgrunn

DEL V. RE-PROFESJONALISERING OG VETERINÆR SAMFUNNSMEDISIN

MULIGHETER FOR RE-PROFESJONALISERING

Så langt i boka har jeg argumentert for det syn at veterinærket har blitt deprofesjonalisert i vesentlig grad siden 1990. En del av denne utviklingen deler vi med mange andre profesjonsgrupper, men det er neppe noen gruppe dette har preget i større grad enn veterinærene.

De samfunnsendringer som lå bak denne utviklingen ga dårlige odds for den ending av veterinærapparatet som resulterte i etablering av Mattilysynet i 2004. Deprofesjonaliseringen ble, som jeg har vært inne på, nok påskyndet av ledene innen de veterinære systemene gjennom deres manglende forståelse av samfunnsendringene i tidsperioden.

Samtidig kan dette for mange virke litt merkelig. Dyrlegen er fremdeles en svært populær skikkelse. Veterinærstudiet er fremdeles et av de mest populære i Norge, og de aller fleste veterinærer finner jobber de trives i. TV-serier i Norge og andre land lager en slags helsetatus om dyrlegeyrket, kjendisveterinærer som Trude Mostue bygger opp om dette image med dyrlegen som doktor dyregod.

Problemet er at en samtidig har opplevd at de fleste posisjoner veterinærene hadde i offentlig sektor enten er forsvunnet som i kommunal sektor eller blitt mere anonyme ved at veterinære titler har forsvunnet. I tillegg kommer at det er et begrenset antall veterinærer som har gått inn i sentrale posisjoner innen forvaltning og tilsyn utenom de tradisjonelle veterinære systemene. Veterinærens politiske og fagpolitiske profil er dermed blitt mindre markert. Nå er det også veterinærer med posisjoner i næringslivet, men disse markerer seg bare helt unntaksvis som veterinærer, og dessverre vil det i hovedsak være våre posisjoner innen offentlig sektor som gir muligheter for å markere det veterinære – ut over den tradisjonelle dyrlegen.

Mens tidligere omtalte landbruksakademikere skjønte at det var viktig å ha en strategi for samfunnspåvirkning, trengte egentlig ikke veterinærene dette på grunn av de posisjoner de hadde, med mange posisjoner med reelt monopol. Her lå også en del av misunnelsen fra andre yrkesgrupper som lå bak ønske om nedgradering av veterinærene, slik det skjedde i Mattilysynet. Veterinærene hadde ikke erfaring i den slags spill og kom dårlig ut av hele profesjonskampen.

Noen vil mene at det er bra for samfunnet og demokratiet at fagprofesjoner får mindre innflytelse. Jeg er uenig i dette og mener at det er viktig for vår velferdsstat at vi har sterke og synlige fagprofesjoner som tør stå fram med sine faglige syn.

Er det så mulig å reetablere den rollen vi hadde? Jeg tror ikke det, og vi må heller tenke på hvilken rolle vi mener at vi bør ta i det samfunnet som møter oss de neste tiår. Det betyr at vi må bli flinkere til å forstå det samfunn vi lever i og hvordan vi som profesjon i større grad kan innta en ny og konstruktiv rolle. Greier vi det, kan vi også i større grad etablere en strategi for at veterinærer igjen skal bli mere markerte samfunnsaktører, som en sterk og tydelig fagprofesjon som kan sitt fag og utøver det til beste for samfunnet.

Med den deprofesjonalisering vi har opplevd, vil vi måtte re-orientere oss innen vår profesjonelle rolle, i den betydning at vi må markere oss mere faglig, og ikke primært satse på et regelbasert forsvar av våre samfunnsposisjoner, som vi kunne gjøre helt fram til 2004.

En re-profesjonalisering kan ikke ta utgangspunkt i den noe sorgmessige reaksjonen mange har i forhold til de posisjoner vi hadde i nær fortid. Det var også mye som ikke fungerte i de gode gamle dager.

DNVS ROLLE

Det er vanskelig å se noen annen aktør enn DNV som kan ta hovedfaringen i dette arbeidet. Jeg foreslår at DNV etablerer et profesjonsutvalg med mandat å arbeide for en re-profesjonalisering av veterinæren. I et slikt utvalg bør vi også benytte kompetanse fra andre profesjoner som rådgivere.

Mens rollen som tradisjonell fagforening i stor grad går på direkte økonomiske forhold hos medlemmer, er det enda viktigere at DNV er enda sterkere i sitt faglige og fagpolitiske arbeid og markerer veterinærer som en høykompetansegruppe.

DNV må fortsette å jobbe for en anerkjennelse av veterinærmedisins betydning for dyre- og folkehelse, og en synliggjøring av dette. I tillegg må DNV arbeide systematisk for å få flere med klare veterinære titler i samfunnet. Vi skal igjen ha en i Mattilsynet med tittel *Veterinærdirektør* – som alle andre land i verden. I det nye NMBU skal *Veterinærhøgskolen* beholdes som undervisningsenhet og det bør bli en synlig person med en veterinær tittel som leder for denne – for eksempel i form av en tittel som *prorektor for veterinærutdanningen*. NMBU har nå gjort grep som viser at de har erkjent noe av dette. Veterinærhøgskolen er etablert som begrep ved NMBU, og en faglig leder for utdanningene (Yngvild Wasteson) er utnevnt, med klart mandat. Dette er også gjort fordi det er et absolutt krav fra den europeiske

organisasjonen for akkreditering av veterinærutdanningene i Europa, The *European Association of Establishments for Veterinary Education*, EAEVE¹⁴⁹.

DNVs viktigste rolle vil imidlertid bli i nært samarbeid med *Veterinærhøgskolen NMBU* å sørge for at veterinærer i Norge har en best mulig kompetanse. I større grad enn tidligere må vi erkjenne at vi må stille større kompetansekrav til oss selv ved at vi sikrer at flest mulig veterinærer utvikler og holder sin kompetanse vedlike. Innen offentlig virksomhet bør vi gå i retning av at alle veterinærer med ansvar for veterinære kjemneområder som sjukdomskontroll og dyrevelferd skal ha en eller annen spesialisert utdanning i form av en norsk eller internasjonal spesialistittel eller den nå snart etablerte erfaringsbaserte mastergraden fra NVH. Ironisk nok for meg, kan det bli EU-systemet som berger veterinærenes posisjon ved at EU nå stiller kompetansekrav til den såkalte offentlige veterinær. Så langt gjelder det kjøttkontroll, men vi bør sammen med veterinærer i andre land arbeide for at det samme skal skje på sjukdomskontroll og dyrevelferd. Tilsvarende bør vi etablere et system med en DNV-sertifisering av veterinærer i Norge som gjør at veterinærer må dokumentere at de holder seg faglig vedlike ved å delta på et minimum av etterutdanning over en periode på 3-5 år for å fortsette som medlem og beholde et slikt sertifikat. Vi skal fremdeles ha veterinærlicensen fra staten, men bør sørge for at det er vanskelig å praktisere som dyrlege hvis du ikke er medlem i en slik organisasjon, og at det skal være naturlig at både dyreklinikk og praktiserende dyrleger ellers benytter dette sertifikatet aktivt som et kvalitetsstempel.

En egen utfordring for DNV vil bli å håndtere den store konkurransen som nå kommer mellom veterinærer ved etablering av store klinikk og redusert mulighet for å etablere seg innen produksjonsdyrområdet. Nå kjøres også NPM ved at vaktordningen i kommunene nå settes ut på.

Veterinærer i Norge har i lang tid hatt et ganske godt internt samarbeid, men dette ble på mange måter skapt av opptrappinga av landbruket fra 1975. Det var ikke bare bøndene som fikk bedre økonomi da, og det bel bygd mange store «bøndernes hus» av dyrlegene i Norge etter dette. Også her er det viktig med litt historie. Det var en tøff virkelighet for nyutdanna veterinærer før denne tida, da de ofte måtte arbeide som lavtlønna assistenter for eldre kolleger i flere år før de

¹⁴⁹<http://www.eaeve.org/about-eaeve/history-and-aims.html>

kunne etablere egen praksis. Jeg er spent på hvordan de kollegiale relasjonene blir etter hvert med den konkurransen som kommer.

ET PROGRAM FOR VETERINÆR SAMFUNNSMEDISIN

Jeg velger denne overskriften på omtalen av den kompetanse og det samfunnsansvar som jeg mener det er naturlig at veterinærene deltar i. På en del av disse områdene bør vi være premisleverandører, andre bør vi satse på som tilleggskompetanse til andre grupper.

Veterinær samfunnsmedisin er egentlig et litt merkelig begrep, og skiller seg litt ut fra vår veterinære historie. Begrepet kommer fra det engelske *Veterinary Public Health*. Vår veterinære historie er germansk/ nordisk orientert, der andre begrep var i bruk lenge, men nå har de angliserte begrepene i hovedsak overtatt. Derfor heter det ikke næringsmiddelhygiene (Tysk: *Lebensmittelhygiene*) men mattrygghet (Engelsk: *Food Safety*).

En vanlig definisjon av Veterinary Public Health er den som brukes av WHO¹⁵⁰: "*the sum of all contributions to the physical, mental and social well-being of humans through an understanding and application of veterinary science*". Definisjonen som Verdens Helseorganisasjon (WHO) bruker er jo en særdeles ambisiøs og vid definisjon, som gjør at vi mister litt av syne det helt grunnleggende i vårt samfunnsansvar ved at omtrent hele veterinærmedisinen inndeckes. Det vil være meningsløst å kalle alle fag som berører vår samfunnsrolle som veterinær samfunnsmedisin. Et forvirrende element er også at en av våre europeiske spesialistorganisasjoner (av p.t. 23 forskjellige *European Colleges*) kalles *European College of Veterinary Public Health*, som inkorporerer både veterinær epidemiologi og tradisjonell mattrygghet (næringsmiddelhygiene). DNV har for øvrig også en egen særforening for veterinær samfunnsmedisin, utgått fra Veterinærhygienisk Forening, på linje med flere andre særforeninger.

Veterinærutdanningen har ikke greid å tilnærme seg VSM på en helhetlig måte. Det er viktig at den nye studieplanen (fra 2016) greier det på en bedre måte. Det er mange undervisere som snakker om VSM, men for studentene trengs en mere helhetlig, noe ideologisk tilnærming som et grunnlag for vår forståelse av moderne veterinærmedisin. Studentene trenger en forståelse av

¹⁵⁰<http://www.who.int/zoomoses/vmh/en/>. Her finnes mye stoff om tema, som bør leses for den som er interessert i dette temaet.

den veterinærmedisinske historie, grunnlaget for den første veterinærskolen i Lyon i 1761 var matmangel og kvegpest, og behovet for bekjempelse av bovin tuberkulose og brucellose og trygg mat var viktige argumenter for opprettelse av VI og NVH. Gir vi dette et distinkt norsk innhold, betinger dette at etterutdanning og spesialisering sørger for at veterinærer utdanna i andre land også deler dette tankegodset.

Med en forståelse av vår historie, inklusive den som er fortalt i denne boka, kan vi lettere bygge elementene i en ny tilnærming til faget VSM. Her må vi bringe inn vår forståelse av det samfunnet vi lever i dag. Jeg håper at den boka du nå har lest gir et visst bidrag til dette. Mange jobb gjensstår, og jeg håper å kunne bidra til dette.

VETERINÆRENS BREDE SAMFUNNSANSVAR

Veterinærens historiske rolle er koblet til rolle som dyrlege, men i større grad vår delaktelse i husdyrproduksjonen, som leder direkte videre til vårt ansvar for kontroll med smittsomme husdyrsjukdommer, zoonoser og et grunnleggende ansvar for dyrevelferd. I ansvar for husdyrproduksjonen ligger også et grunnansvar for mattrygghet. Sekundært kommer et ansvar inn mot det miljø våre dyr lever i sammen med mennesket, noe som inkluderer vann- og miljøhygiene, bærekraftig bioproduksjon på land og i sjø, ansvar for populasjoner og helse hos vill fauna. Dette er omfattende tema som favner langt ut over den rent medisinske del av veterinærfaget.

Et sentralt begrep innen moderne veterinærmedisin er *En helse (One Health)*¹⁵¹. Begrepet viser til en integrert tilnærming der forskjellige fag spiller sammen inn mot en helse i betydningen menneskets helse, dyrs helse og miljøhelse. Her er veterinæren en viktig aktør, sammen med andre helseprofesjoner, biologer og andre. Det som ofte trekkes fram er ofte betydningen av zoonotiske sjukdommer og dyrs rolle når det gjelder nye infeksjoner, men også veterinærens ansvar i «helsen» i moderne husdyrproduksjon. *En Helse* kobles i dag også ofte til begrepet *Global Helse*. En grei beskrivelse av standardtilnærmingen til En Helse finnes blant annet hos Fløyen og Iversen (18). For de av oss som er litt eldre, er dette ikke nytt, og norske veterinærer har på lik linje med de fleste tysk-orienterte utdanninger arbeidet innenfor dette paradigmet.

¹⁵¹Det er en hel rekke web-sider som omtaler One Health: <http://www.onehealthinitiative.com/>, <http://www.oie.int/for-the-media/editorials/detail/article/one-world-one-health/>

Det er imidlertid ganske nytt for mange fra engelskspråklige land der veterinærene ikke hadde noen særlig rolle mot folkehelse og miljø.

Det er flott at det nå er fokus på dette, og vi bør og skal posisjonere oss innen dette når også andre institusjoner og profesjoner tar opp temnet. Vi må imidlertid i større grad se på dette som en del av vår profesjonsutøvelse, og her er vår historie viktig å kjenne. En helse skal også være en del av tankegangen i Norge og ikke forbeholdt festtaler og arbeid i tropiske områder.

INFEKSJONSKONTROLL

Den umiddelbare årsak til etablering av moderne veterinæruddanning¹⁵² var forekomst av epidemiske sjukdommer hos husdyr, særlig hest og storfe. Det var særlig kvegpesten som heiet Europa på den tiden. Ved 250-årsjubileet kunne en for øvrig også feire at kvegpesten var offisielt utryddet i verden. I Norge sørgte norske veterinærer i tett samarbeid med norske myndigheter for at svært mange infeksjonssjukdommer hos husdyr ble utrydda. Særlig viktig var det at zoonoser som storfetuberkulose og brucellose ble utrydda (47). I tillegg var Norge, Sverige (og delvis Finland) de første land som med suksess bekjempet *Salmonella* i husdyrproduksjonen. I nyere tid har vi utryddet bovin virusdiare hos storfe, ringorm, mycoplasma pneumoniae hos gris og er nå i ferd med å fjerne byllesjuka, paratuberkulose og CAE hos geit. Dette har skjedd på grunnlag av stor innsats fra veterinærer på mange nivå i et godt samarbeid med husdyrneringa, men også svært betinget av den enhetlige struktur vi har hatt innen husdyrholdet, og en sterk grensekontroll. At vi kanskje (?) er det landet i verden med best situasjon når det gjelder zoonotiske smittestoffer hos våre husdyr er både noe å være stolte av og ikke minst verdt å kjempe for videre. Vi trenger kloke veterinærer her. Infeksjonskontroll og helsestyring vil forbli et veterinært kjernemråde. Nye utviklinger krever imidlertid at vi blir flinkere til å arbeide med helsestyring innen fiskeoppdrett, og vi må i større grad bruke økonomiske modeller for å optimalisere dyrehelse.

¹⁵² Lyon var det første, etablert i 1762. Det gikk lenge før Norge kom etter i 1935.

DYREVELFERD

Dyrevelferd¹⁵³ er et hovedansvar for alle veterinærer, og noe vi aldri kan løpe fra. Området ble tidligere kalt dyreværn, og hva som er forskjellen er litt omskrift. Dette kan sees som en ren semantisk endring, men representerer en endring der dyr har fått en helt annen egenverdi i vårt samfunn enn tidligere. Tidligere var dyr verdifulle i form av sin plass i produksjonen, men de fleste i Norge og de fleste andre vestlige land har nå en annen tilnærming på dette. Dette er en dramatisk endring som har påvirket vår profesjon på mange måter. Vi kan og bør helt sikkert gjøre en bedre jobb her.

MATSIKKERHET OG BIOPRODUKSJON

Det er viktig å erkjenne at vi har en rolle når det gjelder å sikre en fornuftig og bærekraftig bioproduksjon, som en del av ansvaret for lokal og global matsikkerhet¹⁵⁴. Hvis vi ikke erkjenner dette, gjør vi grunnleggende feil, og derfor er jeg skeptisk til de veterinærer som markerer en prinsipiell motstand til bruk av husdyr som en del av vår matforsyning. Vår hovedrolle her er å bidra til å sikre at produksjonen foregår på en måte som i størst mulig grad ivaretar hensyn til dyrevelferd og ikke bidrar til spredning av infeksjoner eller ødelegger miljøet. Dette er et komplekst område, som også medfører at veterinærer bør ha grunnleggende kunnskaper om matforsyning, bioproduksjon, internasjonal handel og en bred forståelse av det miljø som husdyrproduksjon foregår i. Dette innebærer også en forståelse av rammene for den kjøttproduksjon som høstes fra ville hjortedyr og tamrein og i noe mindre grad av sjøpattedyr¹⁵⁵.

I dag representerer akvakultureringa en produksjon når det gjelder laks som er over 4 ganger total kjøttproduksjon av terrestriske dyr i Norge. Det er mange veterinærer som arbeider innen dette feltet, men vi henger etter når det gjelder veterinærer som arbeider i den egentlige

¹⁵³ Lov om dyreværn fra 1974 ble i 2009 erstattet av Lov om dyrevelferd

¹⁵⁴ Matsikkerhet er også et relativt nytt begrep hos oss, og henspiller på det engelske *food security*, altså matforsyning i form av tilstrekkelig mengde og ernæring. Det engelske *food safety* er vårt begrep mattrygghet, som går direkte på helsemessige effekter av mat, ut over mengde og ernæring.

¹⁵⁵ <http://www.ssb.no/ford-skog-jakt-og-fiske?de=fakt&innholdstype=statistikk>. I 2012 ble det felt litt over 34000 elg, 35000 hjort, 26000 rådyr og 7000 villrein. Selv om dette er en nedgang for elg og hjort, er det en ikke ubetydelig del av vår kjøttforsyning. Totalt anslås dette til ca. 7500 tonn, sammenlignet med ca. 1800 tonn tamrein. Småvilt som rype, hare har et marginalt volum. Dette er i underkant av 10 000 tonn, sammenlignet med et antatt totalforbruk på litt over 240 000 tonn. Til sammenligning er lakseproduksjonen på over det firedobbelte.

bioproduksjonen. Vi trenger en sterk fokus på dette området både i utdanninga og som en viktig arena for veterinær yrkesutøvelse.

En effektiv og moderne husdyrproduksjon fører ofte til avveininger i forhold til dyrevelferdsmessige spørsmål. Dette er reelle dilemma det ikke finnes noen enkel vei ut av, og mitt grunnsyn er at vi skal ha tilstrekkelig kunnskap om husdyrproduksjon til at vi kan bli konstruktive aktører når det gjelder å sikre dyrevelferden best mulig.

MATTRYGGHET

Mattrygghet har vært en viktig del av den veterinære identitet i Norge, og veterinærer har fremdeles særkompetanse innen mikrobiologisk og toksikologisk mattrygghet. Mens det fremdeles er stor fokus på dette i veterinæruddanninga, har veterinærenes arbeid med dette endret seg dramatisk etter Mattilsynet ble etablert. Mens alle norske kommuner tidligere hadde veterinærer som en del av sitt team i forebyggende helsearbeid, er dette nå borte. Bare i begrenset grad har legene tatt opp dette ansvaret, som veterinærene hadde hatt i lang tid. Med Mattilsynet forsvant også de kommunale mikrobiologiske laboratoriene ved etablering av Mattilsynet, igjen en desintegring av biologisk kompetanse som det norske samfunnet hadde stor nytte av. Vi har en stor oppgave foran oss i å redefinere vår posisjon innen mattrygghetsarbeid både innen Mattilsynet og ellers i samfunnet. Utdanninga må sannsynligvis reformuleres i betydelig grad.

MILJØ

KNT var en viktig etat for kommunalt arbeid med drikkvann og miljøhygiene, og mange veterinærer arbeidet integrert med mattrygghet og miljøspørsmål innen det kommunale systemet. Ved etablering av Mattilsynet forsvant mye av den biologiske kompetansen fra kommunene, og ble i stor grad erstatta av ingeniørkompetanse. Innen Mattilsynet arbeider en del veterinærer med vann- og miljøhygiene, men det er blitt et lite fagmiljø etter nedlegging av KNT. Det er å håpe at veterinæruddanninga ved NMBU benytter den kompetanse som finnes ellers ved NMBU for å etablere gode utdannings- og etterutdannings tilbud på området.

HVA SÅ MED DYRLÆGEN?

Jeg har i liten grad fokusert på den tradisjonelle dyrlægerollen i denne boka. Andre og mere kompetente bør skrive om det. Vårt omdømme som profesjon er sjølsagt i stor grad betinget av at vi har et godt omdømme for vår profesjonalitet, og her er den tradisjonelle dyrlægerollen viktig. Som nevnt tror jeg det er viktig at DNV tar grep for å bidra til å sikre denne kompetansen ved en slags sertifisering og krav om etterutdanning. Med framveksten av store kjeder særlig innen smådyrmarkedet er det enda viktigere at profesjonen tar hånd om dette for å unngå at mye av etterutdanning skjer innen disse kjedene.

Sports- og familiedyrmarkedet er allerede under dramatisk endring ved at store kjeder etter hvert kjøper opp mindre klinikker, og ikke minst ved at hund, katt og hest etter hvert stort sett vil være forsikret. Dette gjør det mulig å heve honorarene vesentlig, og dette skaper et helt annet marked enn tidligere. I et slikt marked kan det være vanskelige grenseoppganger i forhold til dyrevelferd hvis eiers ønske innebærer store inntekter for behandling der en kanskje heller burde avlivet dyret. Igjen er dette svært vanskelige grenseoppganger som krever en aktiv profesjon og en aktiv debatt om profesjonsmoral og profesjonsetikk.

En retning innen humanmedisin som også nå er etablert innen veterinærmedisin er det såkalte *Evidence-Based Medicine*¹⁵⁶. Denne tilnærmingen søker å bidra til å sammenfatte forskning innen kliniske fag for å bedre dokumentasjon av effekt av behandling og anbefale terapier for spesifikke sykdommer hos dyr. Dette vil være en hovedutfordring for dyrlæger i klinisk praksis framover, og det er mange ressurser tilgjengelige. Utfordringen ligger i å etablere en norsk avlegger av dette, noe som vel må skje i et samarbeid mellom veterinærhøgskolen ved NMBU og DNV i tett samarbeid med store veterinære klinikker.

¹⁵⁶ <http://ebvma.org/> er en egen forening for EBVM, mens University of Nottingham har etablert et eget senter for dette feltet <http://www.nottingham.ac.uk/cevm/index.aspx>.